

УС О. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.21

СПЕЦІАЛЬНІ ПРАВИЛА КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ СПІВУЧАСНИКІВ: АНАЛІЗ ПОСТАНОВ ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ¹

Статтю присвячено аналізу постанов Пленуму Верховного Суду України, прийнятих після набрання чинності Кримінальним кодексом України 2001 р., що містять положення щодо кваліфікації діянь співучасників у разі вчинення незакінченого злочину, злочину зі спеціальним суб'єктом, ексцесу виконавця, невдалого діяння організатора, підбурювача та пособника, добровільної відмови співучасників тощо. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення судової практики кваліфікації діянь співучасників у наведених випадках.

Ключові слова: кваліфікація злочину, співучасники злочину, незакінчений злочин, злочин зі спеціальним суб'єктом, ексцес виконавця, невдале діяння організатора, підбурювача та пособника, добровільна відмова співучасників, постанови Пленуму Верховного Суду України.

Статья посвящена анализу постановлений Пленума Верховного Суда Украины, принятых после вступления в силу Уголовного кодекса Украины 2001 г., которые содержат положения о квалификации деяний соучастников в случае совершения неоконченного преступления, преступления со специальным субъектом, эксцесса исполнителя, неудавшегося деяния организатора, подстрекателя и пособника, добровольного отказа соучастников и другого. Высказаны предложения по усовершенствованию судебной практики квалификации деяний соучастников в указанных случаях.

Ключевые слова: квалификация преступления, соучастники преступления, неоконченное преступление, преступление со специальным субъектом, эксцесс исполнителя, неудавшееся деяние организатора, подстрекателя и пособника, добровольный отказ соучастников, постановления Пленума Верховного Суда Украины.

This article is devoted to the analysis of the decisions of Plenum of Ukraine Supreme Court, accepted after an entry by virtue of Criminal Code of Ukraine 2001, that contain positions about qualification of acts of accomplices in case of an un consummated criminal offense, crime with a special criminal offender, excessive act, abortive action of the organizer, abettor and accessory, voluntary renunciation of accomplices and etc. Outspoken suggestion on the improvement of judicial practice of qualification of acts of accomplices in the given cases.

Key words: qualification of a crime, accomplices, un consummated criminal offense, crime with a special criminal offender, excessive act, abortive action of the organizer, abettor and accessory, renunciation of accomplices, decisions of Plenum of Ukraine Supreme Court.

Вступ. Під час кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті, на практиці виникає низка складних питань, пов'язаних із певними особливостями вчинення злочину спільними зусиллями співучасників, зокрема таких: межі ставлення у вину співучасникам злочину, вчиненого виконавцем; врахування ознак, які характеризують особу окремого співучасника; вчинення в співучасті злочину зі

¹З циклу статей, присвячених особливостям кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті.

спеціальним суб'єктом; невдале діяння організатора, підбурювача та пособника; ексцес виконавця; добровільна відмова співучасників тощо.

Постановка завдання. Вважаємо актуальним і доцільним як із теоретичної, так і з практичної точок зору дослідження постанов Пленуму Верховного Суду України (далі – ПВСУ), прийнятих після набрання чинності Кримінальним кодексом України (далі – ККУ) 2001 р., щодо вирішення питань кваліфікації діянь співучасників у наведених випадках.

Результати дослідження. Кримінальний кодекс України 2001 р. передбачає істотні зміни в регламентації інституту співучасті, у тому числі й питань відповідальності співучасників злочину. Сформована протягом десятиліть судова практика щодо кваліфікації групових злочинів переоцінюється згідно з новими положеннями ККУ.

1. Відповідно до ч. 3 ст. 29 ККУ «ознаки, що характеризують особу окремого співучасника злочину, ставляться в вину лише цьому співучасникові». В абз. 6 п. 17 Постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 говориться: «Судам слід мати на увазі, що при співучасті в убивстві така кваліфікуюча ознака цього злочину, як вчинення його особою, що раніше вчинила умисне вбивство, повинна враховуватися при кваліфікації дій тільки тих співучасників, яких ця ознака стосується». У кримінально-правовій літературі та слідчо-судовій практиці традиційним (загальноновизнаним) є підхід, що ознака повторності (рецидиву) злочинів характеризує особу винного [1, с. 671–673; 2, с. 162–168]. Саме тому вища судова інстанція, підтримуючи цю позицію, встановлює наведене правило кваліфікації діянь співучасників.

2. У слідчо-судовій практиці під час кваліфікації діянь співучасників виникає також питання про межі ставлення їм у вину фактично вчиненого виконавцем злочину, якщо за змови про спільне вчинення злочинного діяння не були конкретизовані обов'язкові або кваліфікуючі ознаки його складу. Тобто як кваліфікувати, наприклад, дії підбурювача, який схилив до протиправного вилучення чужого майна, не конкретизувавши спосіб такого вилучення, а виконавець вчинив розбій (ст. 187 ККУ) або дії підбурювача, який схилив до вбивства, не уточнивши способу його вчинення, а виконавець скоїв його з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 ККУ) чи способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 ККУ).

Слід зазначити, що відповідно до ч. 3 ст. 29 ККУ «обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені в статтях Особливої частини ККУ як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію діянь виконавця, ставляться у вину лише співучаснику, який усвідомлював їх наявність». Згідно з наведеним вища судова інстанція надала відповідне тлумачення застосування окремих положень ККУ. Так, у п. 19 Постанови «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5 ПВСУ зазначає: «Кваліфікуючі ознаки, які свідчать про підвищену суспільну небезпечність одержання чи давання хабара (вимагання, великий або особливо великий розмір хабара, відповідальне чи особливо відповідальне становище службової особи, яка його одержала), належить ставити за вину і співучасникам, якщо ці ознаки охоплювалися їхнім умислом».

Підтримуючи зазначений підхід, вважаємо за необхідне уточнити, що вирішення цього питання залежить від конкретизації ознак складу злочину, на вчинення якого відбулася змова. Так, якщо співучасники домовилися, наприклад, про вчинення вбивства, крадіжки, вимагання, а виконавець вчинив цей злочин за наявності кваліфікуючих ознак (наприклад, особливо жорстокість, насильство, небезпечне для життя і здоров'я особи), то ставити їм у вину цю ознаку можна лише за умови, якщо вони завідомо знали про її наявність, і змова відбулася саме на вчинення цього злочину, або вони за обставинами справи усвідомлювали можливість наявності такої ознаки та припускали вчинення саме такого складу злочину.

Наявність однакових мотивів і цілей у діяннях співучасників, якщо вони зазначені в диспозиції відповідної норми як обов'язкові чи кваліфікуючі ознаки певного складу злочину, є необхідною умовою кваліфікації діянь співучасників за однією статтею (частиною статті) Особливої частини ККУ. Водночас у слідчо-судовій практиці можливі випадки, коли співучасники під час вчинення спільного злочину керуються різними мотивами та (або) переслідують різні цілі.

У такому разі мотиви, якими керувався виконавець, і цілі, які він переслідував, впливають на кваліфікацію діянь інших співучасників лише за умови, якщо вони є обов'язковими або кваліфікуючими (особливо кваліфікуючими) ознаками складу злочину, якщо співучасники керувалися ними або переслідували їх, якщо співучасники хоча й не керувалися ними, проте усвідомлювали їх наявність.

Мотиви й мета, якими керується так званий інший співучасник, якщо вони не є ні обов'язковими, ні кваліфікуючими ознаками складу злочину, вчиненого виконавцем, не впливають на кваліфіка-

цію діяння ні цього співучасника, ні інших учасників спільного злочину, а можуть лише враховуватися під час призначення покарання тому співучаснику, який ними керується або переслідує, як обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, або як дані, що характеризують його особу.

Наведений підхід визначається тим, що мотив і мета, якими керується так званий *інший співучасник* у ситуації, що розглядається, виступають суб'єктивними ознаками його діяння, тобто характеризують не злочин, вчинений у співучасті, а *здійснення власної злочинної ролі*, хоча б у спільному злочинному діянні. Ось чому, на наш погляд, позиція вищої судової інстанції України є доволі спірною. Так, відповідно до абз. 6 п. 15 Постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2, якщо замовник, який не є співвиконавцем убивства, керувався корисливими, а виконавець – іншими мотивами, дії замовника кваліфікуються за відповідною частиною ст. 27, п. п. 6 і 11 ч. 2 ст. 115 ККУ.

Чинному кримінальному законодавству відповідає також підхід щодо ставлення у вину співучасникам злочину такої кваліфікуючої ознаки, як розмір спричиненої шкоди та кількість потерпілих осіб, щодо яких було вчинено злочин у співучасті. Так, згідно з абз. 3 п. 16 Постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2, якщо учасники групи діяли узгоджено щодо декількох осіб, хоча кожен із них позбавив життя одного потерпілого, дії кожного зі співучасників розглядаються як умисне вбивство двох або більше осіб, вчинене за попередньою змовою, і кваліфікуються за п. п. 1 і 12 ч. 2 ст. 115 ККУ. В абз. 4 п. 9 Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти статеві свободи та статеві недоторканості особи» від 30 травня 2008 р. № 5 вища судова інстанція зазначає: «Якщо винні особи діяли узгоджено та одночасно щодо кількох потерпілих осіб, хоча кожна з них мала на меті і звалтувала одну потерпілу особу, дії кожної з таких осіб належить розглядати як звалтування, вчинене групою осіб. Такий підхід має застосовуватись і в разі вчинення узгоджених дій, направлених на насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо декількох потерпілих осіб».

Щодо ставлення у вину співучасникам злочину вартісного розміру предмета злочину та розміру (обсягу) спричиненої шкоди Пленум Верховного Суду України вирішує це питання лише щодо незаконного підкупу службових осіб (хабарництва). Так, відповідно до абз. 3 п. 16 Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5 розмір отриманого групою осіб хабара визначається загальною вартістю отриманих цінностей чи послуг. Якщо хабар отримано у великому або особливо великому розмірі, кожен зі співучасників злочину, якому про це було відомо, несе відповідальність за отримання хабара за таких кваліфікуючих обставин, навіть якщо розмір отриманого ним особисто не є великим або особливо великим.

3. Відповідно до ч. 4 ст. 29 ККУ у разі вчинення виконавцем незакінченого злочину інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому злочині. Це законодавче положення знайшло роз'яснення в окремих постановях вищої судової інстанції щодо кваліфікації окремих незакінчених злочинів. Так, в абз. 8 п. 15 Постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 зазначається: «У разі, коли виконавець погодився позбавити потерпілого життя, але з причин, що не залежали від його волі, умисел на вбивство до кінця не довів, дії замовника залежно від конкретних обставин справи кваліфікуються як співучасть у готуванні до умисного вбивства на замовлення чи в замаху на вчинення цього злочину». В абз. 2 п. 18 Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р. № 10 говориться: «Якщо при цьому винна особа схилила певну особу до замаху на давання хабара, її дії слід кваліфікувати також за відповідною частиною ст. 15 та відповідною частиною ст. 369 ККУ з посиланням на ч. 4 ст. 27 ККУ».

В абз. 2 п. 4 Постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 наведено: «Якщо ж відмова мала місце вже після вчинення дій, які особа вважала за необхідне виконати для доведення злочину до кінця, але його не було закінчено з причин, що не залежали від її волі, діяння належить кваліфікувати відповідно до ч. 2 ст. 15 ККУ як закінчений замах на злочин, який особа бажала вчинити».

4. На сьогодні в кримінально-правовій літературі та судовій практиці немає розбіжностей у питанні щодо можливості співучасті загальних і спеціальних суб'єктів в одному злочині. У Загальній частині ККУ немає окремої норми про співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом. В Особливій частині ККУ це питання регламентоване лише в розділі про військові злочини. Так, відповідно до ч. 3 ст. 401 ККУ «особи, не зазначені у цій статті, за співучасть у військових злочинах підлягають відпові-

дальності за відповідними статтями цього розділу». Таке досить загальне законодавче формулювання, на жаль, не вирішує багатьох питань відповідальності й кваліфікації діянь співучасників за вчинення злочинів зі спеціальним суб'єктом. Однак із необхідністю вирішення питання, що розглядається, практика зустрічається також під час застосування інших норм Особливої частини ККУ.

Те, що співучасником злочину зі спеціальним суб'єктом може виступати й загальний суб'єкт, постає, наприклад, із Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15, у якій зазначено: «Виконавцем (співвиконавцем) злочину, відповідальність за який передбачена ст. 365 ККУ, може бути лише службова особа, <...> організаторами, підбурювачами, пособниками перевищення влади або службових повноважень можуть визнаватися як службові, так і не службові особи. Дії таких співучасників потрібно кваліфікувати за відповідними частинами ст. 27 та 365 ККУ» (абз. 1 та 3 п. 3). Схожий підхід закріплено й у Постанові ПВСУ від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво», згідно з п. 11 якої дії особи, яка сприяла у вчиненні злочину тому, хто дав чи отримав хабар, або організувала цей злочин, або підбурила до його вчинення, належить кваліфікувати як співучасть у даванні чи отриманні хабара.

Слід зазначити, що оскільки законодавець не конкретизує ознаки спеціального суб'єкта злочину, цілком можна припустити, що вони характеризують або суспільну небезпечність злочину, або небезпечність особи виконавця, або те й інше одночасно. Безумовно, якщо ознаки спеціального суб'єкта водночас є й обов'язковими ознаками складу злочину, то вони мають враховуватися й під час кваліфікації діяння співучасника, який усвідомлює їх наявність. Проте це правило поширюється лише на ті випадки, коли ознаки спеціального суб'єкта характеризують небезпечність злочину, виступаючи при цьому одночасно основними або кваліфікуючими ознаками складу. Наприклад, підбурювач схиляє до прийняття пропозиції, обіцянки або отримання неправомірної вигоди службову особу (ч. 4 ст. 27, ч. 1 ст. 368 ККУ), службову особу, яка займає відповідальне (ч. 4 ст. 27, ч. 4 ст. 368 ККУ) чи особливо відповідальне (ч. 4 ст. 27, ч. 5 ст. 368 ККУ) становище. У судовій практиці таке положення знайшло відображення в Постанові ПВСУ від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво», згідно з п. 19 якої кваліфікуючі ознаки, які свідчать про підвищену суспільну небезпечність отримання чи давання хабара (вимагання, великий або особливо великий розмір хабара, відповідальне чи особливо відповідальне становище службової особи, яка його отримала), належить ставити за вину й співучасникам, якщо ці ознаки охоплювалися їхнім умислом.

Разом із тим у деяких випадках ознаки спеціального суб'єкта характеризують лише й виключно особу виконавця, виступаючи водночас обов'язковою умовою застосування конкретної кримінально-правової норми. Така ситуація має місце, коли однією з підстав криміналізації діяння є особисті, виключно індивідуальні якості суб'єкта злочину (наприклад, особливості фізіологічного стану виконавця у випадках, передбачених ст. ст. 116, 117 ККУ тощо). Наприклад, обставина, яка є підставою для віднесення вбивства матерію своєї новонародженої дитини (ст. 117 ККУ) до складів злочинів із пом'якшувачими ознаками (привілейованих складів), на наш погляд, стосується лише *особистих властивостей суб'єкта* цього злочину, тому вона не може поширюватися на інших учасників злочину. У зв'язку із цим, наприклад, дії підбурювача в такому разі слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 27, п. п. 2, 12 ч. 2 ст. 115 ККУ (за відсутності інших кваліфікуючих ознак).

Вважаємо, що вказана кваліфікація цілком виправдана, оскільки законодавець пом'якшує відповідальність матері за умисне вбивство своєї новонародженої дитини з огляду на її особливий фізіологічний стан, обумовлений вагітністю й пологами. Саме цей стан і визначає створення привілейованого складу злочину для матері під час вчинення умисного вбивства своєї новонародженої дитини. На боці ж інших співучасників такі обставини відсутні, отже, і пом'якшувати їх відповідальність немає жодних підстав.

Оскільки щодо цього питання в науковій літературі висловлюються різні позиції, бажано було б такі випадки розтлумачити у відповідних постановках вищої судової інстанції.

Дискусійним у науці кримінального права залишається також питання щодо можливості співвиконавства в злочинах зі спеціальним суб'єктом осіб, які не володіють ознаками такого спеціального суб'єкта [3, с. 230–231; 4, с. 566–569]. На жаль, вища судова інстанція не висловила своєї позиції щодо цієї проблеми.

5. Аналіз положень постанов Пленуму Верховного Суду України щодо кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті, викликає необхідність звернути увагу й на таке тлумачення. Так, в абз. 4

п. 7 Постанови ПВСУ «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 р. № 2 говориться: «Якщо неповнолітній взагалі не робив спроби вчинити злочин і не готувався до цього, дорослий за наявності до того підстав притягується до відповідальності за втягнення його у злочинну діяльність і за *готування* до злочину, у вчинення якого намагався втягнути неповнолітнього».

Відповідно до ч. 1 ст. 14 ККУ готуванням до злочину є, зокрема, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину. Оскільки вища судова інстанція говорить, що «неповнолітній взагалі не робив спроби вчинити злочин і не готувався до цього», то це означає, що змова не відбулася й зусилля підбурювача, спрямовані на схилення неповнолітнього до злочину, виявилися марними. Хоча ККУ й не містить окремої норми, яка враховувала би такі ситуації, проте в науці кримінального права вони називаються невдалим підбурюванням [5, с. 156; 6, с. 162; 7, с. 119]. Слід зазначити, що невдалими можуть виявитися не лише діяння підбурювача, а й діяння організатора та пособника.

Вважаємо, що діяння організатора, підбурювача та пособника слід визнати невдалими, якщо не було досягнуто змови на спільне вчинення злочину, наприклад, якщо діяння, спрямоване на схилення до злочину, не вдалося у зв'язку з відхиленням (несприйняттям) потенційним співучасником пропозиції вчинити злочин або взяти участь у його вчиненні. За невдалого підбурювання, пособництва та невдалого діяння організатора кваліфікація їх діянь, на наш погляд, відбувається за такими *правилами*:

а) якщо співучасть є обов'язковою або кваліфікуючою ознакою складу злочину, то необхідність кваліфікації невдалих діянь співучасників з урахуванням цієї обставини пояснюється конструкцією самого складу злочину, про вчинення якого вони намагалися домовитися. Наприклад, невдале підбурювання до крадіжки треба кваліфікувати за ч. 1 ст. 14, ч. 2 ст. 185 ККУ (за відсутності інших кваліфікуючих ознак);

б) якщо вчинення злочину в співучасті не є ні обов'язковою, ні кваліфікуючою ознакою складу злочину, то невдале діяння співучасника підлягає кваліфікації лише за готування до злочину, передбаченого відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини ККУ. Наприклад, невдале підбурювання до незаконного проведення абортів має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 14, ст. 134 ККУ.

При цьому в будь-якому випадку посилання на відповідну частину ст. 27 ККУ, яка передбачає види співучасників та описує їх діяння, є, на наш погляд, недоцільним, оскільки роль конкретного співучасника не вдалася, а тому й не була виконана.

Вважаємо, що правила кваліфікації під час невдалого підбурювання, пособництва та невдалого діяння організатора потребують судового роз'яснення у відповідних постановках Пленуму Верховного Суду України з метою становлення єдності судової практики.

б. Вихід за межі наміру співучасників, відступ від згоди, що відбулася між ними, у теорії кримінального права іменується ексцесом (від лат. *excessus* – вихід, відступ [8, с. 412], відхилення [9, с. 591]). Такий умисний вихід співучасника за межі домовленості, тобто вчинення злочину, який не охоплювався ні прямим, ні навіть непрямим умислом співучасників, має значення для кваліфікації діяння всіх учасників спільного вчинення злочину.

Відповідно до ч. 5 ст. 29 ККУ співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їх умислом. На це звертає увагу також вища судова інстанція. Так, в абз. 2 п. 3 Постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 зазначено: «При ексцесі виконавця, тобто коли один зі співучасників вийшов за межі домовленості щодо обсягу злочинних дій і вчинив більш тяжкий або інший злочин (наприклад, при домовленості заповдіяти потерпілому тілесні ушкодження позбавив його життя), за цей злочин повинен відповідати лише його виконавець, а інші особи – за злочини, вчинені ними в межах домовленості». Відповідно до абз. 7 п. 15 зазначеної постанови ПВСУ, якщо замовник доручив заповдіяти потерпілому тілесні ушкодження, а виконавець умисно вбив його, замовник несе відповідальність за співучасть у тому злочині, який він організував чи до вчинення якого схилив виконавця, а останній – за той злочин, який він фактично вчинив. Схожа позиція окреслена й у п. 12 Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 р. № 10.

Слід зазначити, що наведені вищою судовою інстанцією роз'яснення щодо відповідальності співучасників злочину в разі ексцесу виконавця відповідають ч. 5 ст. 29 ККУ. Водночас питання кваліфікації діянь таких співучасників фактично в жодній постанові ПВСУ чітко не вирішені. У більшості з них зазначається, що інші співучасники повинні відповідати «за злочини, вчинені ними в межах домовленості». Лише в абз. 3 п. 24 Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини

проти власності» від 6 листопада 2009 р. № 10 є посилання на кваліфікацію діянь співучасників у разі ексцесу виконавця, а саме: «Якщо група осіб за попередньою змовою мала намір вчинити крадіжку чи грабіж, а один з її учасників застосував або погрожував застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого, то дії цього учасника належить кваліфікувати як розбій, а дії інших осіб – відповідно, як крадіжку чи грабіж за умови, що вони безпосередньо не сприяли застосуванню насильства або не скористалися ним для заволодіння майном потерпілого». Водночас Пленум Верховного Суду України у своєму роз'ясненні щодо кваліфікації діянь інших співучасників не звернув увагу на можливість вчинення ними незакінченого злочину, що повинно бути відтворене у кваліфікації.

Вважаємо, що питання відповідальності співучасників та кваліфікації їх діянь у разі ексцесу виконавця доцільно вирішувати з урахуванням змісту та спрямованості їх умислу за такими правилами:

1) співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їх умислом;

2) виконавець підлягає кримінальній відповідальності за фактично вчинений ним злочин (злочини) у співучасті та (або) одноособово. Останнє вирішується залежно від того, на додаток чи замість обумовленого злочину виконавець вчинив нове злочинне діяння;

3) межі ставлення у вину співучаснику того діяння, яке вчинив виконавець, визначаються злочинном, про який вони домовилися й об'єктивну сторону якого (повністю або частково) здійснив або не здійснив виконавець:

– якщо діяння виконавця виходить за межі змісту домовленості й містить ще хоча б одну ознаку, яка має кримінально-правове значення, то співучасники підлягають відповідальності за співучасть у закінченому злочині, який був між ними узгоджений;

– якщо діяння виконавця не містить хоча б однієї з ознак складу злочину, про який відбулася домовленість, то інші співучасники підлягають відповідальності за співучасть у незакінченому злочині. При цьому питання про кваліфікацію їх діянь вирішується залежно від того, на якій стадії спільного вчинення злочину умисел виконавця змінився на скоєння іншого злочину. Наприклад, якщо підбурювач схилив виконавця до вчинення крадіжки, а останній у процесі її здійснення застосував до потерпілого характерне для грабежу насильство, то діяння підбурювача підлягає кваліфікації за ч. 4 ст. 27, ч. 3 ст. 15, ч. 2 ст. 185 ККУ (за відсутності інших кваліфікуючих ознак складу злочину). Діяння ж виконавця, на наш погляд, слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 187 ККУ (за відсутності інших кваліфікуючих ознак). Якщо ж підбурювач схилив до крадіжки, а виконавець після змови, що відбулася, прийняв самостійне рішення вчинити розбій, то в цьому випадку діяння підбурювача має кваліфікуватися за ч. 4 ст. 27, ч. 1 ст. 14, ч. 2 ст. 185 ККУ (за відсутності інших кваліфікуючих ознак), діяння ж виконавця, на наш погляд, слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 187 ККУ (за відсутності інших кваліфікуючих ознак цього складу злочину).

7. Відповідно до ч. 1 ст. 31 ККУ в разі добровільної відмови від вчинення злочину виконавець (співвиконавець) не підлягає кримінальній відповідальності за наявності умов, передбачених ст. 17 ККУ. У цьому випадку інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець.

Наведене законодавче положення знайшло судові тлумачення в окремих постановках вищої судової інстанції. Так, в абз. 1 п. 4 Постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 говориться: «Особа, яка добровільно відмовилась від убивства потерпілого або заподіяння шкоди його здоров'ю, підлягає кримінальній відповідальності лише за умови, що фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину. У цьому разі інші співучасники злочину відповідно до ч. 1 ст. 31 ККУ несуть відповідальність за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець». Крім того, в абз. 3 п. 7 Постанови ПВСУ «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 р. № 2 вища судова інстанція зазначає: «Коли неповнолітній добровільно відмовився від вчинення злочину або не закінчив його (вчинив готування чи замах), дорослий несе відповідальність за втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність і за співучасть у незакінченому злочині».

У ч. ч. 2 та 3 ст. 31 ККУ законодавець закріпив особливості добровільної відмови організатора, підбурювача й пособника та кваліфікацію діяння виконавця в разі добровільної відмови будь-кого зі співучасників. Водночас у жодній постанові вищої судової інстанції це положення не знайшло свого

судового тлумачення, і на нього навіть не було звернено увагу судів, хоча слід нагадати, що цей припис є новелою для вітчизняного законодавства та слідчо-судової практики.

Висновки. Аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України дає можливість зробити висновок, що вони містять деякі недоліки тлумачення застосування окремих положень ККУ, які передбачають відповідальність за злочини, вчинені у співучасті. Підтримуючи позицію науковців, які визнають інститут співучасті інститутом Загальної частини ККУ, зазначимо, що застосування положень цього інституту повинне бути однаковим (єдиним) для всіх складів злочинів, передбачених Особливою частиною ККУ.

На підставі проведеного дослідження вважаємо, що немає потреби в постановах Пленуму Верховного Суду України, присвячених судовій практиці в справах про конкретні злочини, кожного разу наводити окремі правила кваліфікації діянь співучасників. Доцільно, на наш погляд, прийняти окрему (самостійну) постанову Пленуму Верховного Суду України, присвятивши її тлумаченню (роз'ясненню) питань відповідальності за злочини, вчинені в співучасті.

Список використаних джерел

1. Козлов А.П. Единичные и множественные преступления / А.П. Козлов, А.П. Севастьянов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2011. – 915 с.
2. Зінченко І.О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : [монографія] / [І.О. Зінченко, В.І. Тютюгін] ; за заг. ред. В.І. Тютюгіна. – Х. : Фінн, 2008. – 336 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.] / за ред. В.В. Стапшиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
4. Бойцов А.И. Преступления против собственности / А.И. Бойцов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 775 с.
5. Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П.Ф. Тельнов. – М. : Юридическая литература, 1974. – 208 с.
6. Бурчак Ф.Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф.Г. Бурчак. – К. : Вища школа, 1986. – 208 с.
7. Аветисян С.С. Соучастие в преступлениях со специальным составом: [монографія] / С.С. Аветисян. – М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2004. – 467 с.
8. Словник іншомовних слів : [23 000 слів та термінологічних словосполучень] / уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
9. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стереотип. – М. : Русский язык, 1989. – 624 с.

